

CONSIDERAȚII ETIMOLOGICE REFERITOARE
LA TERMINOLOGICA VINICOLĂ

Oxana CHIRA, *conf. univ., dr.*,

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

oxana.chira@usarb.md

<https://orcid.org/0000-0002-5296-4931>

Nicolina MUNTEAN, *drd., Școala doctorală Filologie,*

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

muntean.nicolina@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-6729-3617>

Rezumat: Articolul de față analizează etimologia referitoare la terminologia vinicolă și abordările anterioare cercetate. În ultimele decenii au existat cercetări sporadice asupra etimologiei termenilor vinicoli și a evoluției lor în timp. Vom aduce lumină în evoluția lexicului vinicol, dar și în utilizarea terminologiei vinicole în prezent. Deși în vocabularul românesc modern sunt utilizați termeni vinicoli din diverse limbi, cu certitudine, se evidențiază ponderea elementului latin în cadrul terminologiei vinicole.

Cuvinte-cheie: vin, etimologie, termeni vinicoli, originea, lexic.

Abstract: This article analyzes the etymology related to wine terminology and the previous researched approaches. In the last decades there have been sporadic researches on the etymology of wine terms and their evolution over time. We will shed light on the evolution of the wine lexicon, but also on

the current use of wine terminology. Although wine terms from various languages are used in the modern Romanian vocabulary, the weight of the Latin element in wine terminology is definitely highlighted.

Keywords: wine, etymology, wine terms, origin, lexicon.

Etapa studierii evoluției unui cuvânt, a cărui origine a fost stabilită, implică reconstruirea succesiunii temporale a variantelor formale și a semnificațiilor, apelându-se la mijloacele cronologiei și la dovezi extralingvistice. În mod clar, prin etimologia unui anumit cuvânt se înțelege indicarea sursei acestuia. Diferențiem între etimologie internă (în cazul cuvintelor create în interiorul limbii prin compunere, conversiune și derivare) și etimologie externă.

Chimistul francez Jean-Antoine Chaptal a transferat limbajul antic al vinului, cu rădăcini în literatura greacă, în epoca modernă, folosind peste 60 de termeni în lucrarea sa „Art de faire, de gouverner, et de perfectionner les vins”, publicată în 1801. Etimologia lexemului *vin* are originea în limba latină. Cuvântul latin corespunzător este *vinum*, care desemna băutura obținută din struguri fermentați. Acest termen a fost preluat și transmis în numeroase limbi europene, păstrându-și în mare măsură forma originală. Cuvântul *vin* a evoluat în câteva limbi romanice: în limba franceză: *vin*; în limba spaniolă: *vino*, în limba italiană: *vino*, în limba portugheză: *vinho*, în limba română: *vin*. Este interesant să observăm cum acest cuvânt a fost păstrat și a fost adaptat în diferite limbi, reflectând rolul și importanța vinului în culturile europene și în tradițiile lor lingvistice. Nu în zădar, etimologia constă în „studierea originii cuvintelor dintr-o anumită limbă și a evoluției lor formale și semantice până în epoca actuală” [1, p. 203].

Etimologia termenilor din limbajul viticol poate fi urmărită prin studierea originii cuvintelor utilizate în acest domeniu. În cele ce urmează precizăm că ne vom referi numai la unii termeni vinicoli – a-i cuprinde pe toți ar fi practic imposibil, deoarece rapiditatea evoluției acestei sfere în limba română și în special în Republica Moldova nu au fost înregistrate în dicționarele limbii române. Specificăm că în acest studiu corpusul terminologic a fost constituit din cuvintele prezente în dicționare.

Vinificație: termenul are la bază cuvintele latine "vinum" și "facere" (a face), referindu-se la procesul de producere a vinului.

Strugure: cuvântul provine tot din limba latină, de la "uva."

Cramă: termenul vine de la cuvântul latin "cavea," care însemna o încăpere subterană sau un loc pentru depozitarea vinurilor.

Soi: lexemul are o origine incertă, dar în limbajul vitivinicol a devenit un termen pentru a desemna o varietate specifică de viță-de-vie cultivată pentru a produce vinuri cu caracteristici particulare.

Degustare: cuvântul provine din franceză *dégustation*, și se referă la acțiunea de a gusta și evalua vinurile.

Buquet: acest termen este folosit pentru a descrie gama de arome și mirosuri pe care le emite un vin. Acesta provine din franceza veche, în care *bouquet* însemna o compoziție florală sau aromatică.

Etimologia cuvântului *beci* poate fi urmărită până la limba latină. Cuvântul latin corespunzător este *bāsica*, care se referea la o încăpere subterană sau o pivniță pentru păstrarea alimentelor, inclusiv a vinurilor. Acest termen a evoluat în diferite limbi romanice, luând forme variate: în franceză: *cave* (înțeles ca o pivniță sau un subsol); în italiană: *cantina* (pivniță sau crămă); în spaniolă: *bodega* (o pivniță, magazie sau depozit). În general, termenul *beci* desemnează o încăpere subterană folosită pentru depozitarea și păstrarea alimentelor sau a altor bunuri și acest sens a fost menținut în diferite limbi romanice.

Este important să observăm că multe dintre cuvintele asociate cu vinul au rădăcini în limba latină, dat fiind faptul că vinului și cultura fermentației are o istorie lungă și bogată în

regiunile vorbitoare de limbi romanice. Se poate observa în următoarele exemple exceptate din *Dicționarul etimologic al limbii române* multiple cuvinte din lexicul vinicol, care provin, preponderent, din limba latină:

must (-turi), s. n. - 1. Suc de struguri. - 2. Cidru. - 3. Suc, zeamă. - Mr. mustu, megl. most. Lat. *mustum* (Pușcariu 1140; Candrea-Dens., Nib 1184; REW 5783), cf. alb. *must* (Philippide, II, 648), it., sp., port. *mosto*, prov., cat. *most*, fr. *moût*. 20 - Der. *musti*, vb. (a avea lichid din abundență; a lăsa zeama sau sevă, a stoarce, a extrage suc); *mustit*, s. n. (acțiunea de a musti); *mustitor*, s. n. (zdrobitor; lin, călcătoare); *mustar*, s. m. (vânzător de must); *mustarie*, s. f. (prăvălie de vinuri); *mustăreață*, s. f. (zeamă eliminată de trunchiul de mesteacăn; sevă), cu suf. -eață (după Candrea, dintr-un lat. **mustăcirii*); *mustometru*, s. n. (alcoholmetru); *mustos*, adj. (*zemos*) - Din rom. provine bg. *must* (Romansky 5530 122) (5530 [2]).

cadă (-azi), s. f. - Vană, vas mare. - Mr. cadă. Lat. *cada*, *cadus*, din gr. *zoov* (Densușianu, Hlr., 13; Pușcariu 250; REW 1456; cf. Diculescu, *Elementele*, 467); cf. alb. *kade*, arag. *cado* (lo), sp. *cadozo*. Poate să fi intrat în rom. pe diverse căi, căci cuvântul gr. a dat și sl. *kadi* (> bg., sb., cr. *kada*, mag. *kád*). Din bg., după Conev 63 (cf. Miklosich, *Lexicon*, 279) (1260 [2]).

zeama (-emi), s. f. - 1. Suc, must. - 2. Supa, fiertura. - Din rom. provine dzema, dzjama (Candrea, *Elemente*, 403) (9476 [2]).

drojdie (-ii), s. f. - 1. Zat. - 2. Sediment. - 3. Ferment, preparat industrial întrebuințat ca ferment pentru dospirea aluatului. Megl. (drujdeală). Sl. *drozdije* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 21; Miklosich, *Lexicon*, 176; Cihac, II, 102; Conev 88), cf. bg. *drojdie*, sb. *drôzda*, slov. *drozdije*, ceh., rus. *drozdi*. - Der. *drojdios*, adj. (dens, plin de drojdie, impur) (3072 [2]).

pivnița (-țe), s. f. - 1. Subsol. - 2. Beci. Var. Munt. *pimnițe*. Si. *pivinica*, din pivo „băutura” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 35; Chac, II, 260; Conev 83), cf. sb., cr., slov., rus. *pivnica*, pol. *pivnice*, mag. *pincze*. - Der. *pivnicer*, s. m. (chelar); *pivnicerit*, s. n. (inv., impozit asupra vinurilor stocate în scopuri comerciale) (6465 [2]).

treaz (-ză), adj. - 1. Deștept, în stare de veghe. - 2. Vigilent, alert. - 3. Care nu a băut, care nu s-a îmbătat. - Var. inv. *trează*. Si. *trezvú* „cumpătat” (Miklosich, *Slaw. Elem.* 49; Cihac, II, 420; Conev 100), cf. slov. *trezen*. - Der. *trezi*, vb. (a deștepta, a însufleți, a excita; refl., a se deștepta; a se afla, a se găsi pe neașteptate; refl., a nu mai fi beat; refl., a se răsufla o băătură), inv. *trezvi*, din sl. *trèzviti se* „a se reglementa, a se modera), uz general (ALR, 1, (230); *trezie* (var. inv. *trezvie*), s. f. (stare de veghe; starea cuiva nebăut) (8882 [2]).

beat (-tă), adj. - Amețit, băut, cherchelit. - Megl. *beat*, istr. *bet*. Lat. *bibitus* (Pușcariu 196; Candrea-Dens., 153; REW 1080; DAR), *bețiu*, adj. (îmbățător; bețiv); *betiv*, adj. (care are viciul beției, alcoolice); în *bețit*, adj. inv. (*betiv*); *befivi*, vb. (a se îmbăta; a chefui); *bețivan*, s. m. (augmentativ al lui *betiv*); *bețivănie*, s. f. (beție); *îmbăta*, vb. (a se ameți cu băătură); *îmbătător*, adj. (amețitor); *desbăta*, vb. (a se trezi din beție). *Bețiv* provine de la *bețiu*, ca văduv de la **vadu* (cf. si *brudiu-brudiv*, *sglo-biu-sglobiv* etc.); sunt prin urmare inutile încercările de explicare pe baza unui lat. **bibituvus* (Candrea-Dens., 154), sau a unei influențe a sl. *pijanivù*. Pentru *îmbăță* se indica de obicei ca sursa directă un lat. **imbibitare*, care nu pare necesar (753 [2]).

beat (-tă), adj. - Binecuvântat, fericit. Fr. *beat*. - Der. *beatifica*, vb. din lat. *beatificare*; *beatitudine*, s. f., din lat. *beatitudo*. (754 [2]).

băătură (-ri), s. f. - Lichid de băut. - Mr. *biuturd*. Lat. **bibitura* (REW 1079; DAR, Pascu, *Lat. Elem.*, 275); cf. it. *bevitura* (sard. *bidura*), v.fr. *boiture*. După Pascu, *Beiträge*, 20, forma lat. trebuie să fi fost **bibutura*. Se cuvine să arătăm că poate fi vorba și de o formație internă absolut normală, plecând de la băut, ca murat > murătură, sărat > sdraturd, etc. (744 [2]).

aromă (-me), s. f. - Mireasma, parfum. - Mr. arumd. Mgr. ápwma (Roesler 664; Murnu 7), probabil intrat în sec. XV sau XVI, prin intermediul terminologiei religioase. Der. aromată, s. f. (aromă, esență aromatică), din gr. árafotis; sau din si. aromatu; aromatic, adj., din fr. aromatique; aromatiza, vb.; aromeală, s. f. (inv., ispită; stare de somnolenta, de somn ușor); aromi, vb. (inv., a seduce, a ispiti; a atipi, a adormi). (421 [2]).

arțag (-guri), s. n. - 1. (Inv.) Harta, cioenire. - 2. Caracter urât; proastă dispoziție. Mag. harcag (Philippide, Principit, 150; DAR), cf. hartă. Este mai puțin probabil etimonul mag. harag „turbare” (Cihac, II, 476). - Der. art&gas, adj. (certăreț, scandalagiu); arțagos (433 [2]).

doagă (-ge), s. f. - Bucată de lemn încovoiată care formează corpul unor vase. - Mr., megl. doagă, istr. (duge). Lat. dogă, din gr. Soxn (Cihac, I, 78; Diez, I 155; Puscaru 536; Candrea-Dens., 501, REW 2714); cf. it, prov., cat, sp. dogă, ft. douve, si alb. doge, ngr. Sóya, vouya, sb., mag. duga (istr. provine din sb.). După Cihac, II, 96, ar proveni din sl., cu toate că admisesse înainte proveniența din lat; aceasta este și opinia lui Miklosich, Slaw. Elem., 21. - Der. dogar, s. m. (persoană care face butoaie), dogi, vb. (a desface doagele butoiului; a deschide, a crăpa; a produce sunetul caracteristic butoaielor crăpate sau clopotelor stricate; despre voce, a suna răgușit) (2988 [2]).

Aceste cuvinte din lexicul vinicol, cunoscut tuturor utilizatorilor, nu este o descoperire în utilizarea lor. Curiozitatea provenienței lor ne duce la limbile franceză, engleză și italiană.

În industria vinicolă, există diverse sigle și abrevieri folosite pentru a descrie diferite aspecte ale procesului de vinificație

a) *de proveniență franceză:*

OIV: Organisation Internationale de la Vigne et du Vin (Organizația Internațională a Viei și Vinului), care este un organism internațional care se ocupă de reguli și standarde în industria vinicolă;

AOC: Appellation d'Origine Contrôlée (Denumire de Origine Controlată), care este un sistem de clasificare a vinurilor din Franța, garantând originea și calitatea;

b) *de proveniență engleză:*

ABV: Alcohol by Volume (Alcoolul pe volum), reprezintă procentajul de alcool într-un vin;

MLF: Malolactic Fermentation (Fermentația malolactică) este un proces în care acidul malic este convertit în acid lactic, adesea utilizat pentru a reduce aciditatea în vin.

TA: Total Acidity (Aciditate totală) - măsoară cantitatea totală de acizi din vin.

c) *de proveniență italiană:*

DOC (Denominazione di Origine Controllata): utilizat în Italia și pe sticlele cu vin italian, similar cu AOC din Franța.

IGP (Indicazione Geografica Protetta): utilizat în Italia și pe sticle cu vin italian inițial, ulterior răspândit la nivel global, reprezintă numele unei regiuni, al unui loc specific sau a unei țări, utilizat pentru descrierea unui produs agricol sau alimentar.

Acestea sunt doar câteva exemple, iar lista poate varia în funcție de regiunea viticolă și de specificul tehnologic utilizat în procesul de producere a vinului. Siglele și abrevierile sunt utilizate pentru a furniza informații esențiale și pentru a facilita comunicarea în cadrul industriei vinicole.

Industria vinicolă utilizează multe cuvinte internaționale, adesea de origine franceză sau italiană, care sunt adoptate în terminologia vinicolă din întreaga lume. Aceste cuvinte au fost împrumutate datorită tradiției și prestigiului asociat cu țări precum Franța și Italia în producția de vinuri fine. Iată câteva exemple de cuvinte internaționale utilizate în lexicul vinicol din surse externe:

a) din limba franceză:

château este castel sau conac, utilizat în special în Bordeaux pentru a denumi un conac sau proprietate viticolă. În contextul vinului, termenul *Château* este adesea folosit pentru a indica o proprietate viticolă sau un castel în care se produce vin. Acesta este un concept des întâlnit în regiunile viticole din Franța, dar s-a răspândit și în alte țări: *Chateau Vartely*; *Chateau Cojușna*, *Chateau Purcari*; a se vedea exemplul: „Toate vinurile îmbuteliate de **Château Fuissé** sunt fermentate în butoaie de stejar de proveniență diferită” (<https://vinimondo.ro/vin-chateau-fuisse>, vizitat 10.12.2023).

terroir: termen care descrie influența mediului local (sol, climă, altitudine) asupra caracteristicilor unui vin. Termenul se atestă în exemplul următor și relevă caracteristicile vinului: „Ambii sunt acum enologii cramei, pasionați de tradiție și "lucrurile cu natura" și crezul lor este că **vinurile de terroir** reprezintă valoarea adevărată a unei zone” (<https://vinul.ro/brutlerii-de-dupa-deal-si-vinurile-de-terroir.html>, vizitat 08.12.2023).

cru: Vignobles Classés, o denumire care indică un vârf de calitate, adesea asociat cu vinurile din Burgundia sau Bordeaux; un exemplu relevant distinge calificativul dat calității vinului: „Producția de vin se axează, pentru că suntem în Provence, pe rosé, dar mențiunea "cru classé" presupune neapărat și producerea de vin alb și roșu” (<https://vinul.ro/enoturism-umbra-reginei-victoria-la-chateau-de-la-clapiere.html>, vizitat 08.12.2023).

cuvée: este un amestec specific de vinuri sau struguri; de exemplu: „Acest **cuvée** unic, vinificat în întregime în lemn de stejar, este compus cu deosebit respect din trei soiuri de struguri Champenoise” (<http://www.evino.ro/vin-spumant/billecart-salmon-brut-sous-bois-champagne-aoc.html>, vizitat 08.12.2023).

b) din limba italiană provin următoarele denumiri de vinuri:

Chianti: este un vin roșu produs în regiunea Chianti din Italia: „Barone Ricasoli este un nume foarte important în istoria vinurilor italienești, Baron Bettino Ricasoli fiind creatorul rețetei originale ce stă la baza **vinurilor Chianti**, scrisă într-o scrisoare în anul 1872, după mai bine de 30 de ani de cercetare”, precizează compania într-un comunicat de presă (<https://www.bursa.ro/hollywood-wines-aduce-vinurile-barone-ricasoli-in-tara-noastra-63610123>).

Barolo: este un vin roșu robust din regiunea Piemont din Italia: „Acest vin poate sta oricând alături de celebrele vinuri roșii din **Barolo** și Barbaresco, produse de același Angelo Gaja, primul producător piemontez care a folosit și soiuri 'internationale' de struguri” (<https://www.theliquorstore.ro/vinuri/gaia-rey-2008-langhe?filter=59%2C162%2C171%2C60%2C193%2C136%2C20%2C147%2C34%2C13%2C213>, vizitat 04.12.2023).

Riserva: este o versiune de calitate superioară a unui vin, care a fost măturată pentru o perioadă mai lungă de timp înainte de a fi lansată pe piață: „Cu excepția sticlei de **Riserva**, vinurile s-au învârtit pe la 52-55 de lei” (<http://desprevin.blogspot.com/2010>, vizitat 04.12.2023).

Primitivo: este un soi de strugure și, totodată, numele unui vin obținut din acești struguri. Acest soi este originar din Italia, mai precis din regiunea Puglia, situată în partea de sud a țării: „Aici, beneficiind de o climă caldă și uscată, vinul obținut din Primitivo are o personalitate așijderea zonei: este dens, intens și "fierbinte"” (www.test.ziaruldeiasi.ro, vizitat 04.12.2023).

Brunello di Montalcino: vin roșu, adesea considerat unul dintre cele mai bune vinuri italiene, iar regiunea Montalcino se bucură de o reputație deosebită în lumea vinurilor de calitate: „Cele mai bune sortimente sunt Chianti Clasic, **Brunello de Montalcino** și Nobile de Montepulciano” (<https://calatorim.ro/vacante/vacanta-in-toscana-o-zi-delicioasa-la-plimbare-prin-podgoriile-din-chianti-id272.html>, vizitat 04.12.2023).

Prosecco: este un vin spumant italian care provine din regiunea de nord-est a Italiei, mai precis din zonele de producție din Provincia Treviso, parte a regiunii Veneto, și Provincia Trieste, parte a regiunii Friuli-Venezia Giulia. Acest vin este produs în principal din strugurii Glera, dar poate include și alte soiuri de struguri într-o măsură limitată: „Nu

există un mod mai plăcut de a începe brunch -ul decât cu un pahar de **Prosecco** și gustul rafinat al fructelor de mare: creveți uriași, midii proaspete, pește afumat, caviar de Dunăre sau salată de caracatiță” (<https://vinul.ro/duminici-de-farmec-pline-branch-ul-de-la-athenee-palace-hilton.html>, vizitat 05.12.2023).

În concluzie, vocabularul vinicol românesc modern este influențat de o diversitate impresionantă de limbi străine, precum franceză, italiană, spaniolă, engleză. Este cazul să subliniem faptul că există denumiri de vin, cum este **Chardonnay**, care are cea mai mare familie de sinonime, ceea ce face dificilă clarificarea originii sale: în germană *Chardonnay*, în franceză *Chardonnay*, în spaniolă *Chardonnay*, în portugheză *Chardonnay*, în italiană *Chardonnay*. Totodată, prevalează termenii vinicoli de origine latină, limba care stă la baza numeroaselor limbi europene.

Cuvinte internaționale au devenit parte integrantă a limbajului vinicol, iar utilizarea lor transcende granițele țărilor producătoare de vin, reflectând o comunitate globală a iubitorilor de vin și a profesioniștilor din industrie. Dacă e să subliniem poziția limbii latine în lexicul vinicol, se par impresionante explicațiile pe care le găsim în lucrarea „Sinteze de limbă română” de Th. Hristea: „În circulație (deci sub raportul frecvenței), acest procent crește până la 83%, ceea ce este foarte semnificativ din punct de vedere care ne interesează” [4, p. 16]. Totodată venim cu unele exemple, care confirmă poziția limbii latine în lexicul vinicol:

Acid, acizi s.m.

Eng. acid

Fr. acide m.

It. acido m.

Es. ácido m.

Acidificare, ări s.f.

Eng. acidification

Fr. acidification f.

It. acidificazione f.

Es. acidificación f.

Ru. закисление с. р.

Floculant, ă adj.

Fr. floconneux, se

Germ. flockig

It. Fiocoso, a

Ru. флокуляционный, ая

Alcool, i s.m.

Eng. alcohol

Fr. alcool m

Germ. Alkohol m.

It. alcool m.

Es. alcohol m.

Ru. алкоголь м. р.

Suntem conștienți de faptul că vinul și viticultura sunt inseparabile de cultura noastră, dar și de cultura altor țări. Încă de când omul a transmis posterității mărturii picturale, a fost văzut cu o carafă de vin în mână: pe picturile egiptene, pe amforele grecești, pe mozaicurile romane. În pofida existenței unei culturi vechi a vinului, a fost nevoie de mult timp pentru ca lexicul vinicol să fie studiat, deoarece aparținea lumii „satisfacerii simțurilor și emoțiilor”. Din cele mai vechi timpuri Esop a judecat că „vinul, glorificat încă din antichitate, poate fi cel mai rău și cel mai bun lucru din lume, la fel ca și limba” [3, p. 2].

Recunoaștem, pe măsură ce cuvintele standard devin specializate, acestea dobândesc nuanțe semantice diferite, care sunt adesea redată în limba țintă prin echivalenți al căror sens, în sectorul vitivinicol, diferă de sensul general al acestor unități lexicale. În absența unui dicționar etimologic și/sau multilingv vinicol, traducătorul/ghidul trebuie să utilizeze propria bază de date terminologice, în care include cât mai multe detalii pragmatice, culturale și lingvistice. În prezent, aceasta este singura modalitate de a evita dificultățile cauzate în traducerea și etimologia terminologiei vinicole, utilizată frecvent în Republica Moldova.

Bibliografia:

1. BIDU-VRÂNCEANU, A., CĂLĂRAȘU, C., IONESCU-RUXĂNDOIU L., MANCAȘ, M., PANĂ DINDELEGAN, G. (2005) Dicționar de științe ale limbii. București: Editura Nemira.

2. CIORÂNESCU, A. (2002) Dicționarul etimologic al limbii române. București: Editura SAECULUM I. O. NE. PORS.
 3. DENIS, D. (1989) La vigne et le vin – régime juridique. Paris: Sirey.
 4. HRISTEA, Th. (coord.). (1984) Sinteze de limba română. București: Casa Scînteii.
-